

Thematisch plannen binnen bewegingsonderwijs

Uit de huidige kerndoelen en eindtermen, de grote opdrachten en bouwstenen van Curriculum.nu én uit eigen ervaringen kunnen vaksecties LO allerlei thema's afleiden voor hun programma bewegingsonderwijs. In dit artikel staat een matrix centraal die bestaat uit drie soorten thema's, twee niveaus van bewegingsthema's en drie invalshoeken waarop vaksecties thema's kunnen ordenen in hun vakwerkplan.

TEKST GER VAN MOSSEL

Plannen van thema's

In het vakwerkplan (vwp) worden, naast de visie, werkwijze en evaluatie en toetsing, de inhouden van het programma beschreven. In het programma maakt de vaksectie afspraken over de leer- en ontwikkellijnen, thema's en kernactiviteiten. Voor meer informatie zie het artikel *Plannen van bewegingsonderwijs* [(2015) LO magazine 10].

Thema's zijn bouwstenen in het programma. Thema's geven aan waar het in de lessen om draait. Een thema heeft een gemeenschappelijk doel of hoofduitdaging en omvat doorgaans een aantal lessen, variërend van twee tot acht lessen, een periode of een leerjaar.

In de leerlijn worden de kernactiviteiten benoemd die de vaksectie in ieder geval wil aanbieden op die leerlijn. Daarnaast kiezen de docenten zelf voor verwante bewegingsactiviteiten op basis van het leerproces van hun klas en positieve leerervaringen. De kernactiviteiten zijn te beschouwen als ijkpunten op een leerlijn en sturen het onderwijsleerproces. In figuur 1 staat een voorbeeld van een leerlijn doelspelen van groep 1 PO tot de examenklassen VO.

De gekozen kernactiviteiten zijn bedoeld om een bepaald streefniveau te kunnen duiden dat de vaksectie graag op groepsniveau wil bereiken. Vaksecties verschillen in het aantal en de mate waarin de kernactiviteiten zijn uitgewerkt. Hoe meer kernactiviteiten zijn

vastgelegd, hoe meer de inhouden van het programma zijn gestandaardiseerd.

Kompas Bewegingsonderwijs (SLO, 2013) is een planningstool in Excel waarin vaksecties LO de leer- en ontwikkellijnen, thema's, kernactiviteiten en deelnameniveaus digitaal kunnen uitwerken. In deze tool staan per thema tussendoelen op drie niveaus: op rookie-, expert- en masterniveau. Het is vervolgens aan de individuele docent om de leer- en ontwikkellijnen te vertalen naar lessenplannen met zaken als de lesorganisatie en didactische opmerkingen en naar het gebruik van tussendoelen tijdens de les.

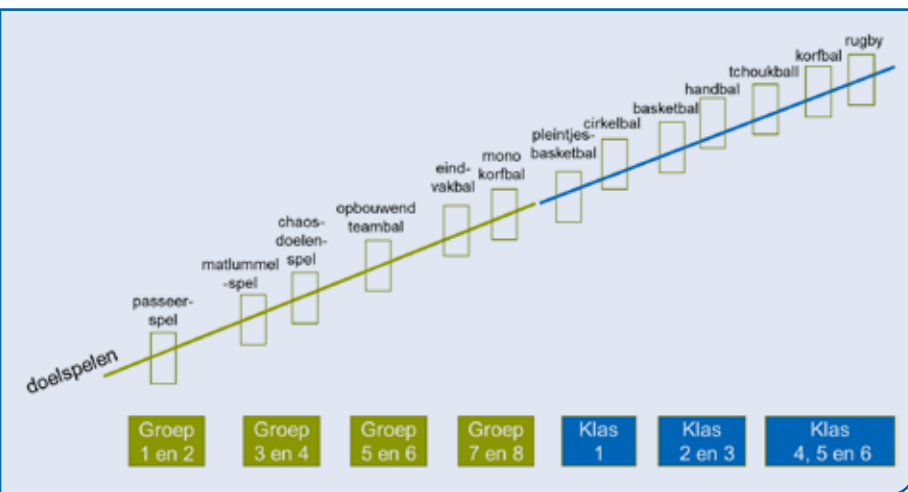
Soorten thema's: bewegings-, regel- en belevingsthema's

De drie doeldomeinen kwalificatie, socialisatie en subjectificatie van Biesta (2016) vormen een geschikt model om thema's binnen bewegingsonderwijs te onderbouwen, zie figuur 2 (Team Onderwijs KVLO, 2017). Bij kwalificatie gaat het om bewegen verbeteren, lukt 't, beweegvorming en motorische ontwikkeling. Bij socialisatie gaat om bewegen samen regelen, loopt 't, groepsvorming en sociale ontwikkeling. Bij subjectificatie (in het Engels *subjectification*) gaat het om zaken als bewegen beleven en waarderen, leeft 't, persoonsvorming en ontwikkeling van een eigen beweegidentiteit: kunnen leerlingen 'zichzelf erin kwijt'?

De drie doeldomeinen overlappen elkaar en staan altijd in verbinding met elkaar.

▲
QR-code. *Kompas Bewegingsonderwijs*

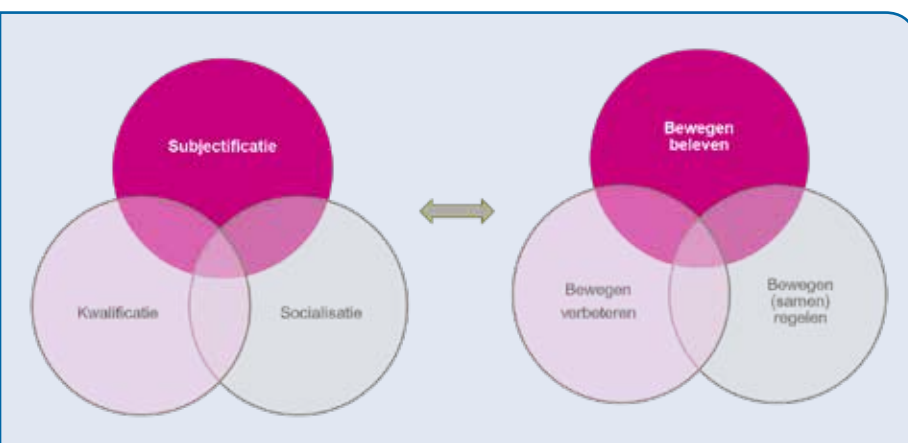
▲
 Figuur 1. Voorbeeld van een leerlijn doelspelen met kernactiviteiten van groep 1 PO tot de examenklassen VO

Afhankelijk van de school en de situatie in de klas verschuift de aandacht voor de doeldomeinen. Bij de ene klas staat het goed leren bewegen (kwalificatie) centraal en bij de andere klas is behoefte aan betere groepsvorming of leren leerlingen beter omgaan met waarden en normen (socialisatie). Bij oudere leerlingen wordt bijvoorbeeld steeds meer toegekomen aan welke betekenis de leerlingen zelf geven aan bewegen (subjectificatie).

De drie doeldomeinen van Biesta verwijzen naar drie sleutels uit het *Basisdocument onderbouw vo* (Brouwer et al., 2012): bewegen verbeteren (bewegingsthema's), bewegen regelen (regelthema's) en bewegen beleven (belevingsthema's). Het basisdocument onderbouw vo beschrijft 22 leer- en ontwikkellijnen met bijbehorende bewegings-, regel- en belevingsthema's.

Bewegingsthema's worden afgeleid van de activiteitsgebieden en deelgebieden. Voorbeelden van bewegingsthema's zijn werpen, slingeren en stoten bij het activiteitsgebied atletiek,

▼
 Figuur 2. Drie doeldomeinen en drie sleutels

openen en sluiten van afspeellijnen bij doelspelen en steunsprongen bij springen (turnen). Voorbeelden van regelthema's zijn hanteren van (spel)regels, inrichten van bewegingssituaties, hulpverleners, coachen, scheidsrechteren en organiseren. Bij belevingsthema's gaat het erom dat leerlingen leren ingaan op de verschillende bewegingsuitdagingen, met plezier bewegen en een speelse houding tonen.

Niveaus van bewegingsthema's: substantieel en/of relationeel

Bij de uitwerking van de leer- en ontwikkellijnen zijn meestal de bewegingsthema's leidend. Daarna koppelt de vaksectie aan die leerlijn een of meer ontwikkellijnen ('bewegen regelen' en/of 'bewegen beleven') met hun specifieke thema's.

Het verschil tussen substantieel en relationeel is gradueel. Door een aanduiding van bepaalde lichaamsbewegingen wordt een nadere karakterisering gegeven van hoe bewegingshandelingen moeten worden uitgevoerd (Tamboer, 2002), bijvoorbeeld vanwege de veiligheid of als leerhulp. Daarover maakt de vaksectie met een substantiële visie meer en met een relationele visie minder eenduidige afspraken.

Drie invalshoeken van thematiseren: de bewegingsactiviteit, de bewegingscontext en de schoolcontext

Naast het onderscheid in soorten thema's, zijn er drie invalshoeken waarop een vaksectie kan thematiseren: de bewegingsactiviteit, bewegingscontext en de schoolcontext (vergelijk Faber, 1989). De drie soorten thema's, de niveaus van bewegingsthema's en de drie invalshoeken vormen samen een matrix, zie tabel 1. In de matrix staan voorbeelden van thema's.

Eerste thematisering: bewegingsactiviteiten

Bij de eerste thematisering gaat het om het 'wat': wat leren de leerlingen bij de verschillende bewegingsactiviteiten? De eerste invalshoek is de meest gangbare thematisering in bewegingsonderwijs. Het beter leren bewegen, leren van regelende taken en rollen en het bewegen beleven zijn direct betrokken op de bewegingsactiviteit. De leerlingen krijgen de taak of opdracht om bewegingssituaties in te richten, op gang te houden en te spelen volgens de afgesproken regels. Zij maken kennis met regelende rollen als hulpverlener, scheidsrechter, organisator en (speler)coach. Bij de rol van speler-coach kiest de betere bewegervoor om anderen beter te maken. Verder ervaren en

waarderen zij de verschillende bewegingsactiviteiten. Zij leren in te gaan op verschillende bewegingsuitdagingen, leren daaraan beweegplezier en een speelse houding te onderkennen en te beleven wat zij wel en niet leuk vinden. Daarbij horen ook het leren omgaan met verschillen en met winst en verlies.

Tweede thematisering: bewegingscontext

Vanuit de tweede invalshoek wordt er gethematiseerd vanuit de bewegingscontext: waarom, waar, met wie en hoe wordt er bewogen? Bij deze thematisering gaat het níet om beter bekwaam te worden in bewegingsactiviteiten, maar om kennis te maken met allerlei verschijningsvormen van bewegen en sport, bewegemotieven en bijbehorende contexten. Leerlingen leren binnen verschillende contexten hun beweeggedrag aan te passen. Een voorbeeld van een bewegingsthema is 'sparrend spelen': de ander zo leren aanspelen dat het net lukt om de bal terug te slaan. De overtreffende trap is 'stralend falen', waarbij goede bewegers anderen de ruimte geven om te kunnen scoren. Voorbeelden van regelthema's zijn 'zelf beter leren spelen', 'leerlingen plannen zelf' en 'sportambassadeurs'. Bij zelf beter leren spelen verzorgen leerlingen trainingen aan elkaar. Bij leerlingen plannen zelf maakt de docent samen met de leerlingen afspraken over het programma in een bepaalde periode. En bij sportambassadeurs

geven leerlingen les in hun eigen sport aan hun klasgenoten. De overeenkomst tussen deze regelthema's is dat de leerlingen in bewegingssituaties betrokken zijn op elkaar.

Om meer tegemoet te komen aan de beleving van de leerlingen kunnen zij in de les bijvoorbeeld kiezen tussen recreatie en wedstrijd, tussen verbreden en verdiepen en tussen bewegen voor het plezier of om een prestatie neer te zetten. Daarnaast ontwikkelt de vaksecties programma's waarin bewegen en sport verschijnt als avontuur, show en fitheid. In de bovenbouw is er sprake van toenemende keuzevrijheid voor de leerlingen en zijn betrokken op zichzelf. Het heeft consequenties voor het programma, keuze van het materiaal, de leeromgeving en de groeperingsvormen. Een voorbeeld is dat er klassenoverstijgend wordt gewerkt of dat er lessen buiten de eigen sportaccommodatie worden verzorgd.

Derde thematisering: schoolcontext

Bij de derde invalshoek worden afspraken gemaakt op schoolniveau, de context van de hele school is daarbij betrokken. Bewegingsonderwijs levert dan een bijdrage aan leergebiedoverstijgende thema's en brede vaardigheden bij bepaalde leerjaren of afdelingen. Soms is de vaksectie LO hoofdaannemer van een bepaald thema, zoals de gezonde school, een veilig pedagogisch klimaat of de vitale leerling ('minder beeldschermgedrag'). Docenten

▼
Tabel 1. Thematisch plannen binnen bewegingsonderwijs met voorbeelden van thema's

Soortthema's	Bewegingsthema's	Regelthema's	Belevingsthema's
Invalshoeken			
Bewegingsactiviteiten (wat?)	Substantieel Bewegingsvormen Bewegingsuitvoering	Klaarzetten en opruimen Hanteren van regels Samen een activiteit opgang houden Regelende rollen als... hulpverlener	Beweegplezier in ....? Speelse houding Ingaan op bewegingsuitdagingen Omgaan met winst en verlies Omgaan met verschillen
	Relationeel Bewegingshandelingen Bewegingsuitdagingen	scheidsrechter organisator (speler)coach	
Bewegingscontext Motieven, verschijningsvormen en contexten (waarom, waar, met wie en hoe?)	Sparrend spelen Stralend falen	Leerlingen plannen zelf Zelf beter leren spelen Sportambassadeurs	Bewegen en sport als... recreatie wedstrijd prestatie plezier avontuur show fitheid
Schoolcontext Brede vaardigheden Leergebied-overstijgende thema's (schoolbrede bijdrage)	Gezond bewegen Zelfregulatie	Samenwerken Sociale vaardigheden Veilig leerklimaat Groepsdynamica	Vitale leerling Daag jezelf uit

Schoolsport

LO vervullen regelmatig de rol van coördinator Gezonde school.

Daarnaast levert LO een bijdrage aan de ontwikkeling van schoolbrede vaardigheden bij de leerlingen, zoals leren samenwerken of zelfregulatie. Het leren samenwerken is een belangrijke vaardigheid binnen LO. De motivatie en de manier waarop leerlingen het leren bewegen reguleren

zijn bij LO duidelijk zichtbaar. Heel belangrijk bij de realisatie van dergelijke thema's en vaardigheden is dat de hele school een bijdrage levert.

Ger van Mossel werkt als docent LO op Het Vlietland College te Leiden en is opleidingsdocent aan de HALO. Hij adviseert en begeleidt vaksecties LO bij vwp-ontwikkeling.

Literatuur

Biesta, G. (2016). Het prachtige risico van onderwijs. Culemborg: Uitgeverij Phronese.

Brouwer, B., Houthoff, D., Massink, M., Mooij, C., Mossel, G. van, Swinkels, E., & Zonnenberg, A. (2012). Basisdocument Bewegingsonderwijs voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Enschede: SLO.

Faber, K. (1989). Bewegingsonderwijs op maat. Enschede: SLO.

Mossel, G. van (2015). Plannen van bewegingsonderwijs. Lichamelijke Opvoeding, 103, (10), 7-9. Voor download: <https://www.kvlo.nl/over-kvlo/uitgaven/2015-lo-10.html> of https://www.kenniscentrumsport.nl/publicatie/?plannen-van-bewegingsonderwijs&kb_id=22319

SLO (2013). Kompas bewegingsonderwijs, een digitaal planningstool voor het vak LO in het voortgezet onderwijs. Enschede: SLO. Voor download zie <https://slo.nl/thema/vakspecifieke-thema/bewegingsonderwijs/planning/slag-kompas/>

Tamboer, J.W.I. (1985). Mensbeelden achter bewegingsbeelden. Haarlem: De Vrieseborch.

Tamboer, J. (2002). Een relationele visie op het menselijk bewegen in de context van bewegingsonderwijs en sport.

Team Onderwijs KVLO (2017). Bewegen als noodzakelijk doel en krachtig middel (1). Lichamelijke Opvoeding, 105, (2), 44-46.

Foto

Anita Riemersma

Contact

gymssel@xs4all.nl

Website

www.BeweegSpeelSport.com

Kernwoorden

curriculum, vakwerkplan verantwoord